

ELS FETS D'OCTUBRE DEL 1934 A ULLDECONA

FRANCESC ITARTE I VERICAT

INTRODUCCIÓ

El material ara publicat és un petit apartat dins d'un treball més extens, tot ell referit a la II República i posterior Guerra Civil del 1936 a Ulldecona, que al llarg d'uns quants anys hem anat recollint, analitzant i interpretant amb els mitjans que hem tingut a l'abast o que ens han proporcionat desinteressadament molts col·laboradors, als quals agraïm sincerament les seues atencions.

En tot treball històric hi ha una part de visió objectiva i també una part subjectiva dels fets. Això no és nou, i tot historiador s'ha vist en aquesta circumstància. Intentar reconstruir i explicar en certa manera un passat encara massa recent en el temps ha exigít des de sempre un treball preliminar: despullar-lo de les fantasies, passions i conveniències amb les quals ens ha estat desfigurat. Pel que a nosaltres respecta, hem intentat ser tan objectius com ha estat possible amb el tema tractat, encara que som conscients també de la part de visió personal i subjectiva de què s'ha pogut tenyir el treball. Volem afegir que som sabedors que el tema encara avui pot aixecar alguna controvèrsia i deixar clar que no és pas aquesta la nostra intenció. Pensem que, després dels quasi seixanta anys transcorreguts des d'aquells fets, arribada és l'hora que siguin considerats només com a *història*, així com creiem que el decurs del temps ha d'haver cicatritzat per com plet totes les ferides que podien restar-hi obertes. Malaurat d'aquell que així no ho vulga interpretar.

El treball que ara us presentem comprèn un primer bloc on exposem, a grans trets, les generalitats del que hom coneix com els Fets d'Octubre del 1934 aplicats a la globalitat del país. Un cop vist allò que significà per a Catalunya la proclamació de l'Estat català dins de la República Federal Espanyola entrem de ple al treball veritablement local, efectuant un seguiment dia a dia del desenvolupament dels esdeveniments. Ens hem decidit per fer aquest tipus d'exposició, seguint un ordre cronològic per dates, perquè

pensem que pot ser més entenedor per al tipus de lector a qui, en principi, va dirigida aquesta revista divulgativa de temes locals, **raïls**. Així mateix, de tant en tant aportem algun document gràfic d'interès sobre el tema que anem tractant. Acabem el treball amb unes conclusions finals.

1.- Les fonts documentals

Diferents i variades han estat les fonts que hem consultat, però, sens dubte, la principal ha estat l'expedient que es conserva a l'Arxiu Històric Municipal de l'Ajuntament d'Ulldecona (lligall núm. 391, document núm. 3), que és encapçalat per la següent llegenda: «*Expedient instruït amb motiu de les actuacions practicades com a conseqüència de la proclamació de l'Estat Català, la nit del 6 d'octubre de 1934*». Aquest expedient consta de cent vint-i-tres documents, entre cartes, oficis, diligències i documents varis. Quan més endavant, i per tal d'evitar un excés de notes a peu de pàgina, farem menció d'algun dels documents continguts en aquest expedient, indicarem la seua procedència amb la cita (ll. 391, doc. 3) immediatament darrere del text citat entre cometes.

També ens han estat de gran utilitat els dos llibres d'actes de sessions de l'Ajuntament compresos entre el 18 d'abril de 1934 i el 20 de novembre de 1936 que es conserven al mateix AHMU, lligall núm. 401.

La recopilació de certes dades i fets, així com la identificació dels personatges d'unes fotografies que reproduïm més endavant, ens ha estat possible gràcies a una font primària com és la tradició oral: testimonis vius i directes que van viure aquesta època de la nostra història.

2.- Els Fets d'Octubre del 1934. Generalitats.

Els coneguts com a Fets d'Octubre van produir-se davant la situació creada arreu de l'Estat espanyol pel viratge a la dreta del govern de Lerroux a Madrid amb l'entrada, el 4 d'octubre de 1934, de tres ministres de la CEDA (sigla de

la Confederación Española de Derechas Autónomas), la qual cosa va provocar una vaga general a tot l'Estat espanyol, iniciada el 5 d'octubre i, sobretot, a Catalunya, on el Govern de la Generalitat, presidit per Companys, consentí d'efectuar-la. Les forces esquerranes estatals ja havien anunciat reiterades vegades que en cas de produir-se l'entrada de la CEDA al comandament de l'Estat convocarien vaga general.

L'ambient que es respirava al carrer per aquelles dates era de caire revolucionari. Segons el tortosí Campos i Terré, *«Més que ambient: la gent desitjava la revolució, la cercava, tenia la impressió que qualsevol fet fortuït la faria esclatar. (...) Era una consigna com la del 14 d'abril. Aleshores, el propòsit exclusiu era aquest: substituir el rei. Ara, era aquest altre: impedir que governessin els servidors de l'ex-rei.»* (1)

L'ofensiva descarada de les dretes al Parlament de la República, al govern i al carrer, va contribuir a la radicalització general de les esquerres, puix que l'entrada de la CEDA en el comandament de l'Estat s'interpretava com una provocació. Les paraules de Marcel·lí Domingo al cap d'un any potser ens n'aclareixen els motius: *«La CEDA no había prometido ni jurado la Constitución; la CEDA había ido a la lucha electoral con significación antirrepublicana; la CEDA había empleado contra la República su lenguaje más duro y despectivo. (...) La CEDA no representaba, en definitiva, la derecha republicana, sino la reacción monárquica. (...) La CEDA en el Poder equivalía a la contrarrevolución triunfante. ¿Podía sorprender que cuando desde el Poder era anunciada, y descaradamente, la contrarrevolución, estallara la revolución en la calle?»* (2)

La vaga va esclatar a tota Espanya, principalment a Astúries, on es va convertir en una estrepitosa insurrecció, sufocada amb molta duresa per l'exèrcit. A Catalunya, l'Aliança Obrera va declarar la vaga general amb el consentiment del Govern de Companys. La CNT se'n mantingué al marge. La Generalitat va veure, en la formació del nou Govern central, un perill per al règim republicà mateix i el dia 6, enmig d'un clima de violència creixent, davant la multitud aplegada a la plaça de Sant Jaume de Barcelona i des del balcó central del Palau de la Generalitat, Companys va proclamar l'Estat català

dins de la República Federal Espanyola i va trencar les relacions amb el Govern central, oferint Catalunya com a refugi als vertaders republicans i presentant-la com a baluard per a la defensa de les essències republicanes. Va ser el Sis d'Octubre.

Era declarat l'estat de guerra, que duraria fins a l'abril del 35. L'actuació ràpida i contundent de l'exèrcit comandat pel general Batet ofegà, tot seguit, la iniciativa. La manca de resposta popular a la proclama de Companys va facilitar l'acció de l'exèrcit, que, després d'ocupar la plaça de Sant Jaume i d'un foc intens contra el Palau de la Generalitat i l'Ajuntament, va aconseguir la rendició de Companys. El president i el seu Govern van ser empresonats i forçats a dimitir. Mentre tot això ocorria el conseller de Governació, Josep Dencàs, aconseguia fugir per les clavegueres de Barcelona (3). A la matinada, els homes armats que passejaven pels carrers de Barcelona a poc a poc s'anaven retirant cap a casa, abandonant les armes que no havien fet servir. Amb poca efusió de sang acabava una revolta important per les conseqüències polítiques que se'n van derivar, però mal concebuda i gens dirigida (4).

Començaren les detencions dels implicats en el moviment vaguista i insurreccional. L'estatut d'autonomia del Principat fou suspès i el Parlament català clausurat. També la Llei de contractes de conreu va ser derogada. Aquesta polèmica llei, reformista i en absolut revolucionària, havia provocat en els propietaris una reacció molt violenta i també un fort enfrontament amb el Govern central. Nombrosos pagesos foren desnonats de les seues terres. El Principat passà a ser regit per un coronel de l'exèrcit espanyol, designat president accidental de la Generalitat i governador general de Catalunya.

3.- Els Fets d'Octubre a Uldecona.-

3.1 - Diari dels esdeveniments

Uns dies abans -

A Uldecona l'acció es venia preparant, segons aporta Albert Ferré en el seu llibre (5), des de feia algun temps. Això ho demostra el fet que el capità Escofet, comandant en cap de les forces del Govern de Companys, pretengués enviar armament a la població, material que no fou acceptat pels suposats col·laboradors.

Malgrat aquest rebuig, el grup anarquista tortosí Aliança Nacional (?) (6) aportà dues caixes de bombes per ser utilitzades el dia assenyalat. Aquests explosius van anar a parar al fons d'un pou, a l'esquerra del grup escolar, per ordre del delegat governatiu.

Nit del dissabte 6 d'octubre -

Segons Campos i Terré, «*La ràdio donava contínuament compte dels fets esdevinguts a altres terres d'Ibèria. Sovint una nota del President Companys o del Conseller Dencàs feia creure que anava a produir-se allò que era inevitable.*

A mitja tarda, les dues emissores de Barcelona començaren a radiar la cantarella: "Avui, 6 d'octubre de l'any 1934...", sovintejant-la amb tanta freqüència i amb un to tan especial, que causava calfred (...).

Al capvespre parlà Companys declarant l'Estat Català dintre de la República Federal». (7).

A la nostra població, sobre les vuit de la nit es presenten a la central de telèfons Lluís Muñoz Climent, *Tamboret*, i Vicent Miralles Vizcarro, *lo Pescater*, tots dos membres d'Esquerra Republicana de Catalunya, i, acomplint ordres del Comitè Revolucionari, la intercepten fins a les sis del matí del dia següent. No es van produir danys materials ni personals.

Aquella mateixa nit eren tallats els fils telegràfics de la companyia ferroviària a l'altura del km 161 de la via del tren, ocasionant uns desperfectes de 21 ptes.

Així mateix, hem pogut constatar que a la mateixa hora, les vuit del vespre, set forasters arribats amb automòbil i que manifestaren pertànyer a Aliança Obrera tallaren el fil de telèfon de l'Estació i ordenaren marxar a tot el personal ferroviari menys a un dels operaris, que pogué quedar-se a les dependències. Al marxar s'endugueren l'auricular tallat i, aproximadament, un metre de cordó. Els danys produïts serien quantificats, dies després, en 40 ptes.

Un poc més tard, al voltant de les 22.45, un avalot d'homes, dones i nens es dirigí a la via i obligà a apagar el foc de les calderes de dues màquines de tren que eren allí estacionades. No es va poder identificar cap de les persones que formaven el grup de manifestants.

Va ser col·locat un cartutx de dinamita al mig

del pont sobre el riu Sénia, a la carretera –en aquell temps Nacional de València a Molins de Rei– entre Ulldecona i Vinaròs per tal de tallar les comunicacions entre Catalunya i la resta del país. L'explosió no va ser l'esperada pels autors del fet, ja que solament s'aconseguí un forat d'uns dos pams de diàmetre. Els danys materials no s'arribarien ni a quantificar. Sembla ser que aquesta va ser una acció duta a terme conjuntament amb gent de la veïna població d'Alcanar, ja que, segons hem pogut esbrinar, dins de la mateixa causa núm. 209, que va ser instruïda pel Jutjat Militar de Tarragona arran d'aquests fets, va ser processat, juntament amb el grup d'Ulldecona, el canareu Baptista Fabregat Matamoros, *Caradesena* (8). Segons Albert Ferré (9), el cartutx fou aportat per un entusiasta de la política de Companys, o, millor dit, de l'Estat Català, que és l'organització que a Barcelona radicalitzà el procés colpista. Ferré també comenta que fou una acció conjunta amb un grup d'Alcanar.

A l'Ajuntament, el llavors delegat local d'Ordre Públic a la nostra vila, Josep Sansano i Montrós, *Fiera*, de 29 anys, a les nou hores i set minuts de la nit, davant de dotze consellers prèviament convocats, manifestà que, havent-se proclamat per l'Honorable Sr. President de la Generalitat de Catalunya l'Estat català dins de la República Federal Espanyola, assumia tota la responsabilitat del comandament d'aquest poble i, en conseqüència, destituïa, des d'aquell moment, tots els consellers de la majoria de l'Ajuntament (10). Concretament eren suspesos l'alcalde, Pasqual Ruiz Esteller, *lo Colero*, –dos anys més tard (21-8-36) seria víctima dels *juís de cuneta*–; Agustí Juan Camps –2n alcalde–; Ramon Navarro Llisteri; Pere Estellé Raga; Francesc Agasa i Serrat; Vicent Estellé i Vilar; Baptista Ferré i Querol, *Palomet*; Baptista Montrós i Ibañes; Josep Querol i Lavega –el 3-10-36 víctima dels *juís de cuneta*–; Josep Vidal i Barrera i Agustí Forcadell i Gil.

Tot seguit fou hissada la bandera estelada i proclamat l'Estat català des de la balconada de l'Ajuntament.

Diumenge 7 d'octubre -

Les notícies arribaren a la població a través de Ràdio Barcelona. Els pocs aparells existents a la localitat aquella nit no descansaren ni un

instant i congregaren al seu voltant grups de veïns i amics que no volien perdre detall dels esdeveniments.

A primeres hores del matí arribaren notícies que a la capital catalana el moviment insurreccional no havia tingut èxit. Segons Ricardo Blasco, «a la ràdio s'intercalaven cançons patriòtiques, sardanes i al·locucions abrindades fetes per una locutora que cridava: "Catalans, a les armes!" Es va seguir tot el desenvolupament de la revolta, pas a pas, fins a l'ocupació de l'emissora per les forces de l'exèrcit espanyol, i em sobtà la transició de les últimes paraules catalanes de la locutora, un silenci significatiu i després la veu masculina d'un locutor parlant castellà amb un accent aragonès, que va fer una al·locució tòpica, que finalitzà amb un "¡Viva España!" (11)

La ràdio tota la nit va anar transmetent els esdeveniments que s'anaven succeint a Barcelona. Segons el testimoni directe de Campos i Terré, «l'espectacle de la ràdio, transmetent els crits històrics de Dencàs, i deixant oir les canonades contra la Generalitat, aclaparà el poble. Quan Companys, retut, era fet presoner i el cap de les forces d'ocupació deia per ràdio aquelles paraules: "Catalanes, buenos catalanes...", tothom desfilà cap al domicili llur.» (12)

A Ulldecona eren les 6.20 de la matinada quan les forces de la guàrdia civil comandades pel tinent cap de línia, després d'assabentar-se per la ràdio que el president Companys havia capitulat, s'apoderen de l'Ajuntament de la vila, retiren del balcó la senyera estelada i posen en el seu lloc l'espanyola.

Segons ens comenta J.V.G., un membre armat d'una organització esquerrana local, desconexor de la fallida del moviment, havia muntat guàrdia tota la nit i cap a les nou del matí encara es trobava a la sortida de la població pel camí de Montsià, prop de la caseta de la via, quan un veí que per allí passava, i que li devia inspirar credibilitat, va informar-lo dels últims esdeveniments que havia escoltat per la ràdio feia més de dues hores: «Va desfil·lar cap a casa seua a poc a poc i pels carrerons sense fer ni un comentari, però amb llàgrimes als ulls i amb el cor trossejat».

L'alcalde Ruiz adreça un telegrama al ministre de Governació a Madrid en els següents termes:

«Restablecida normalidad absoluta sin que durante rebelión se haya registrado incidente alguno, habiéndose celebrado hoy acto desagravio bandera española izada Casa Ayuntamiento acordes himno nacional, y adhesión pueblo todo Gobierno legalmente constituido.- Alcalde de Ulldecona» (ll. 391, doc. 3).

Des de l'Ajuntament també es felicita el general de la 4a Divisió de Barcelona per l'enèrgica intervenció amb què se sufocà «el conato revolucionario en Cataluña».

Aquest mateix dia, el tinent coronel d'Infanteria i comandant militar accidental de Tarragona, Julio Castro Vázquez, i per ordre del general de la 4a Divisió, Domingo Batet Mestres, decretava l'estat de guerra a tota la província de Tarragona. El ban, al seu article segon, textualment deia: «Seran disueltos los grupos de personas que embaracen la vía pública o tengan carácter sedicioso empleándose la fuerza contra ellos si invitados a disolverse se resistiesen, sin que para tal medio sea obstáculo la presencia de mujeres o niños entre los referidos grupos.» (ll.391, doc. 3). Així mateix, quedaven sotmesos a la jurisdicció de l'Exèrcit i jutjats en jutj sumariíssim els delictes de rebel·lió, desordres públics, robatoris, aixecament de vies fèrries, atemptats amb explosius, incendis, promoció de vagues, insults a militars, qualsevol ús de paraules o escrits que incitessin a pertorbacions de l'ordre establert, i un grapat de delictes més. També quedaven derogades les llicències d'armes.

A la població es va fer públic aquest ban el mateix diumenge i, a més a més, s'ordenà a tots els paisans que estiguessen proveïts d'armes que les entreguessen a la Casa de la Vila.

Arran d'unes confidències rebudes, l'alcalde Ruiz ordenava a la guàrdia civil efectuar un escorcoll domiciliari a la casa núm. 1 del carrer Domingo Forcadell, habitada per José Rodríguez Gauxachs, per tal d'investigar si existia armament d'amagat. No tenim constància que se n'arribés a trobar de cap tipus.

Dilluns 8 d'octubre -

Aquest dia presenten la dimissió dels seus càrrecs de regidors del Consistori els cinc representants de la minoria a l'Ajuntament «per a un millor desenrotllament de la tasca que porta i pot portar a cap, la majoria municipal.» Aquests

BANDO

DON JULIO CASTRO VAZQUEZ, Teniente Coronel de
Infantería y Comandante Militar accidental de esta Plaza.

HAGO SABER: Que de orden del Excmo. Sr. General jefe de la 4.ª División y en virtud de las facultades que concede el artículo 48 y siguientes de la vigente Ley de Orden Público

ORDENO Y MANDO

Art. 1.º—Queda declarado el estado de Guerra en esta provincia.

Art. 2.º Serán disueltos los grupos de personas que embaracen la vía pública o que tengan carácter sedicioso empleándose la fuerza contra ellos si invitados a disolverse se resistiesen, sin que para tal medio sea obstáculo la presencia de mujeres o niños entre los referidos grupos.

Art. 3.º—Quedarán sometidos a la jurisdicción del Ejército y serán Juzgados en juicio sumarísimo si a ello hubiera lugar y en otro caso al juicio correspondiente con arreglo al Código de Justicia Militar:

a) —Los delitos de rebelión y sedición, desórdenes públicos, robo a mano armada, secuestro de personas, incendio en despoblado levantamiento de carriles interceptación de las vías de comunicación, ataque a mano armada a los trenes o tranvías, destrucción o deterioro de las obras destinadas a la explotación y comunicaciones y toda clase de atentados por medio de explosivos,

b).—Los de incendios, daños o desperfectos causados en los edificios públicos o particulares, establecimientos industriales, líneas telegráficas o telefónicas, conductores de electricidad y cañerías o depósitos de agua o gas, depósitos o fuentes de gasolina, y los de robo y hurto cometidos durante la rebelión o sedición,

c).—Los de atentado y desacato o desobediencia a la Autoridad legítimamente constituida o sus agentes y los de denegación de auxilio a las Autoridades militares o a los comandantes de cualquier fuerza del Ejército,

d). Los que para formar coligaciones patronales u obreras, o mantener huelgas o paros industriales, emplearen violencias o amenazas; los que individual o colectivamente tratasen de imponer alguien la huelga o el paro, y los que de cualquier otro modo perturbasen o intentaren perturbar el orden público; y los Jefes o promovedores de las huelgas o paros que no los hubiesen anunciado a la Autoridad dentro de los plazos establecidos por la Ley,

e).—Los que directa o indirectamente de palabra o por escrito, por la imprenta, el grabado u otro medio mecánico de publicación exciten a cometer algún de los delitos comprendidos en este bando, propalen noticias, viertan especies que puedan servir de pretexto o se entiendan encaminadas a concitar los ánimos de los individuos del Ejército para que falten a la subordinación o quebranten sus deberes militares.

Art. 4.º—Los insultos a todo militar que se encuentre desempeñando cualquier función del servicio, se considerarán como insulto a fuerza armada y sometidos también los que los produzcan a la jurisdicción del Ejército.

Art. 5.º—Se intimida a todo rebelde o sedicioso y perturbador para que en el plazo máximo de dos horas a partir de la publicación de este Bando, deponga su actitud y preste obediencia a la Autoridad legítima. De no verificarlo así le parará el perjuicio que haya lugar.

Art. 6.º—Quedan derogadas todas licencias de uso de armas salvo las excepciones que en cada caso determinaré.

Art. 7.º—Los tribunales y Autoridades Civiles continuarán ejerciendo su jurisdicción en lo que no se oponga al presente Bando, teniendo muy presente el artículo 55 de la Ley de orden público citada.

Art. 8.º—Este Bando surtirá sus efectos a partir de su publicación.

Espero de la sensatez y cultura de los habitantes de esta provincia para no verme obligado a emplear estos medios extraordinarios encaminados únicamente a evitar que se altere el orden y se cumplan en todo momento las disposiciones del Gobierno de la Nación.

Tarragona, 7 de octubre de 1934

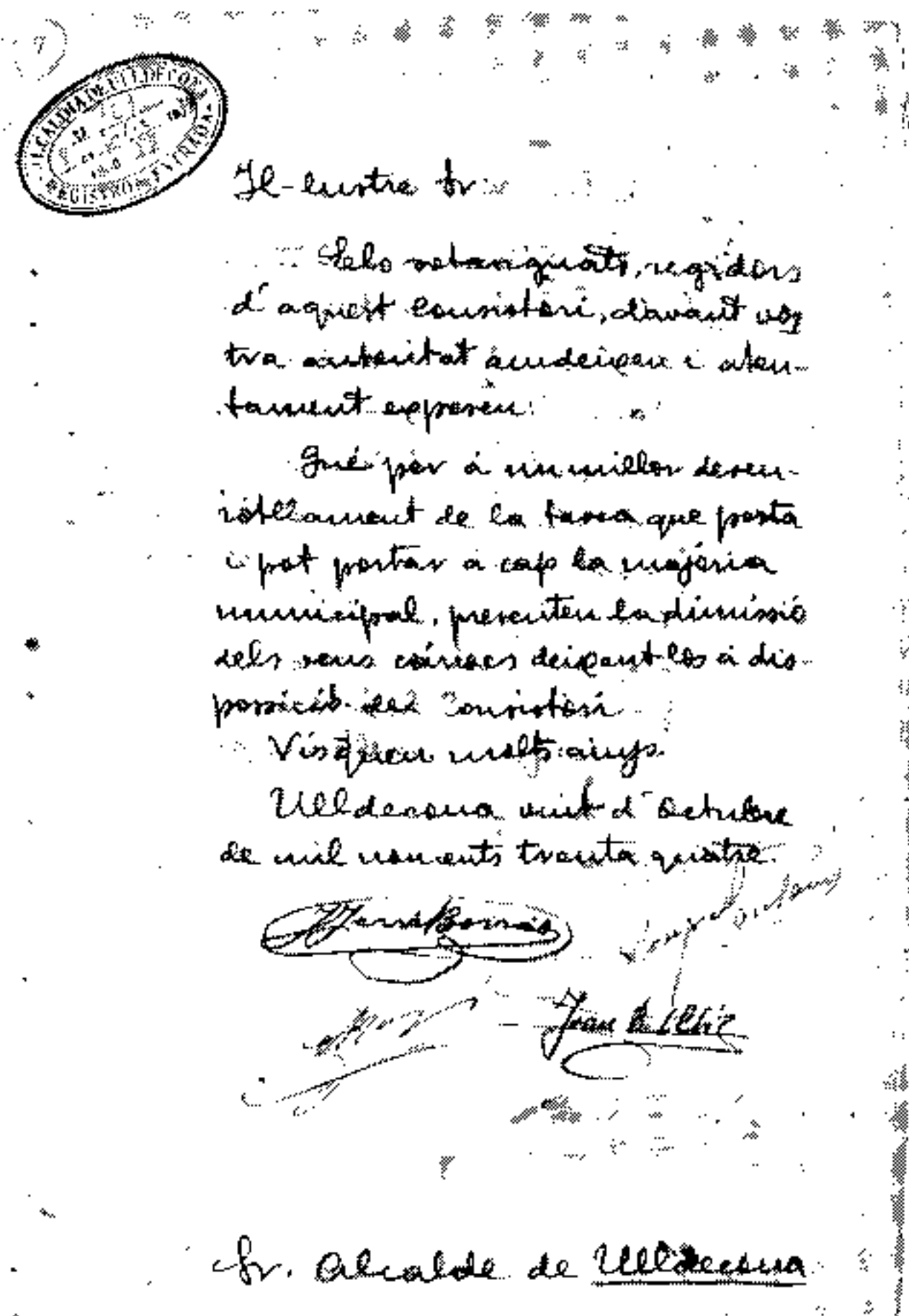
El Tnte. Coronel Comte. Mar. acctal,

JULIO CASTRO

Se'n donà compte a l'A-
juntament en sessió de
17 d'octubre de 1934.

dimissionaris eren Just Ferré i Borràs, *Valdet* (del Partit Republicà Radical Socialista Català); Josep Sansano i Montrós, *Fiera* (del Centre Catalanista Republicà d'Esquerra, després PSUC); Joan Baptista Ollé i Gavallda, *Belardo* (del P.R. Radical Socialista Català); Pere Màrtir Canalda i Forcadell (d'Unió Republicana i executat pel franquisme a Vinaròs el 2-7-1938), i Josep Meseguer i Galià, *Fills-i-vetes* (d'Esquerra Republicana de Catalunya). L'Ajuntament, d'aquesta manera, quedava solament constituït pels onze consellers de dretes de la majoria municipal, dels quals vuit pertanyien a Lliga Catalana, dos eren republicans independents i un tradicionalista.

Carta de dimissió dels cinc representants de la minoria a l'Ajuntament, datada el 8 d'octubre de 1934

Dimarts 9 d'octubre -

En la sessió de la Corporació s'acordà admetre la dimissió dels cinc representants de la minoria, tot fent constar que la dita dimissió obeïa al fet que els dimissionaris es trobaven complicats per haver intervingut i dirigit, a la localitat, el moviment sediciós esdevingut pocs dies abans. Com que els consellers que figuraven com a substituïts dels dimissionaris van fer causa comuna amb aquests la nit del 6 d'octubre, s'acordà deixar de cobrir les vacants produïdes fins que es dictessin per la superioritat les degudes instruccions.

Dijous 11 d'octubre -

És cessat del seu càrrec Juli Febrer Prades com a caporal a la vila del sometent armat de Catalunya. També un telegrama procedent de la Comandància Militar de Tarragona ordena: «*Proceda a destituir a Juez y Fiscal propietarios y suplentes. Y proponga sustitutos*» (ll. 391, doc. 3). Així s'acompliria, i són cessats Josep Sansano i Montrós, *Fiera*, com a delegat local d'Ordre Públic; Joaquim Mora i Castells (advocat, executat pel franquisme el 2-7-38) i Lluís Muñoz i Torres, *Tamboret*, com a jutge propietari i suplent respectivament; i Enrique Arasa i Canalda (metge) i Miguel Forcadell i Reverté, *lo Bollo*, com a fiscal propietari i substituït respectivament.

Dissabte 13 d'octubre -

El comandant militar de Tarragona concedeix autorització per a diversos actes organitzats amb motiu de les Festes Majors de Sant Lluç, a excepció del permís per a la disparada d'una traca que també li fou demanat. (13)

Dilluns 15 d'octubre -

Un cop sufocada la revolta d'octubre vindria la repressió. Segons Sebastià Campos i Terré, «*La gent de dreta començà a treure el cap, encara un xic poruga. Feia dos dies que no se la veia per enlloc. (...) Es situà al costat de la força pública per tal d'organitzar la repressió. A l'endemà dilluns, la força pública –els militars també– restaven a les ordres directes i irresponsables d'aquests cacics. (...) Venjances personals i polítiques, tot el podrim de la vida rural, sorgiren a la palestra. N'hi havia prou amb que un personatge d'aquests assenyalés amb el dit un adversari polític o enemic personal seu, per a que la força pública cuités a detindre'l i a dur-lo a la bodega d'un vaixell on passaria un parell de mesos sense declarar, purgant la culpa...*» (14)

El nombre d'empresonats a Catalunya, que van omplir els vaixells-presó Uruguay, Cabo Cullera, Andalucia i Manuel Arnús a causa de la insurrecció d'octubre, segons dades que aporta Ricard Vinyes (15) voreja els quatre mil a mitjan desembre de 1934.

Així mateix, Xavier Pujadas afirma que «*el cacic o el líder dretà local, tingué una gran*

BANDO

DON JULIO DE RIVERA ATIENZA, Coronel de Infantería,
Comandante Militar de esta plaza.

HAGO SABER: que teniendo en cuenta que muchos poseedores de armas no han podido enterarse del plazo que fine hoy para la entrega de toda clase de armas, artefactos explosivos, incendiarios o de gases.

ORDENO

de acuerdo con las prevenciones anexas al Bando del Excmo. Señor General Jefe de la 4.ª División de clarando el estado de Guerra y con las contenidas en el publicado en esta plaza y provincia en la madrugada del día 7 del actual:

1.º—Que en el plazo improrrogable que expirará a las 24 horas del próximo sábado, día 20, cuantas tengan armas largas o cortas de fuego o explosivos de la clase que sea, deberán entregarlos sin excusa ni pretexto alguno en las Comandancias Militares y, en las localidades donde no las haya, en los puestos de la Guardia Civil.

Dentro del mismo término, procederán igualmente a denunciar a las mismas autoridades, la existencia de depósitos clandestinos con indicación exacta o presumible fundadamente.

2.º—Quedan exentos de cumplimentar el anterior artículo aquellas personas o entidades, que gocen de autorización especial extendida precisamente para usarlas durante las actuales circunstancias.

3.º—Contra las personas o entidades que de una manera clara o encubierta tratasen de eludir el cumplimiento del presente Bando, ejerceré inexorablemente las facultades que me concede la vigente Ley de Orden Público y demás disposiciones concordantes aplicándoles las máximas sanciones.

Tarragona, 15 de Octubre de 1934

El Coronel —Comandante Militar

JULIO DE RIVERA

Ampliació del ban pel comandant militar de Tarragona ordenant l'entrega d'armes.
Ban amb data 15 d'octubre de 1934.

responsabilitat en aquells dies, personificà la figura de l'inquisidor i en la perspectiva de les classes populars esdevingué l'objectiu de la venjança.» (16) Així, a la nostra població ens trobem amb un grup d'aquests personatges que van adreçar una carta a l'alcalde en els següents termes:

«Els sotasignants, socis i simpatitzants de "Lliga Catalana" d'aquesta localitat (...) vos pregunten exigiu la dimissió i en son defecte la destitució immediata dels empleats de l'Ajuntament Isidre Ausensi Alegria (vigilant de nit); Julià Roca Tallada (agutzil) i Manuel Verge Segura (escombriaire), (...) que la nit del 6 al 7 del corrent varen prendre part directament i amb veritable satisfacció pels esdeveniments greus que s'estaven desenrotllant. (...) Al mateix temps el caixer d'aquest Ajuntament, Joan Poy Montrós,

en la nit del 6 al 7 del corrent i una vegada declarat l'Estat Català, es va traslladar al Centre RRSC per posar-se a les ordres dels dirigents del moviment i com sigui que además aquest senyor és incompetent pel càrrec que desempeña, en son defecte també ens permetem demanar-vos la destitució del mateix. Justícia que demanen a Ulldecona a 15 d'octubre de 1934» (i segueixen 13 firmes) (ll. 391, doc. 3). (17)

Veiem que a la nostra població la repressió més directa va afectar gent que ocupava càrrecs —petits o importants— de l'administració local i també una bona part de gent senzilla, menestral, base de l'Esquerra, indecisa però republicana i nacionalista. Campos i Terré ho explica: «un altre dels objectius del caciquisme i que aconseguí realitzar, mercès a la complicitat de la guàrdia civil i dels jutges, era el de deixar cessants molts

Sr. Alcalde

Als sotscorrelats, amics i simpatitzants de "Lliga Catalana" d'aquesta localitat, amb el major respecte s'honoran d'expressar-vos:

Que vivia l'actitud sense recat de cap mena i incerta present part que o menys activa, directa o indirectament, en tots els fets dolorosos que han ocorregut de un any ençà i que al es repelen les acce de les sessions ultimament celebrades se troben sensades per alguns dels empleats més entesos, ambients que no han tingut fins a l'hora present la dignitat de dimissionar carrega i que en la nit del 6 al 7 del corrent van pensar part directament una veritable satisfacció pels sobrenaturalment grans que s'estaven desenvolupant i donant perfectes sempre de que a de sumar molt dolors per a vos tenir que poder una mesura tant extrema, no dubten en proposar-vos per entendre que tal determinació a de partir efectes de tranquil·litat i per desgraciadament tant de temps perduda a la nostra vila, vos preguem exigiu la dimissió i en son defecte la destitució immediata dels empleats Isidre Ausensi Alegre, Julià Bonaventura i Manuel Verge Segura.

Al mateix temps el cap de d'aquesta Ajuntament en Josep Ferrer, en la nit del 6 al 7 del corrent i una vegada després d'haver Català, se va traslladar al Centre R. E. S. C. per parlar a les altres dels dirigents del moviment i com sigui que admetia aquesta decisió es comprometent pel carter que desenvolupa, en son defecte també una permesa demanar la destitució del mateix.

Resposta que demanem a Ulldecona a 15 d'octubre de 1934.

Carta dels socis i simpatitzants de Lliga Catalana exigint la dimissió d'uns empleats municipals.

modestos empleats que pensaven en república. Deixant-los cessants, els cacics obtenien dos èxits immediats: donar prova de la seva influència i col·locar un amic. Quants i quants passatgers vingueren a l'Arnús acusats de no res, sols per justificar la seva cessantia.» (18)

Dimarts 16 d'octubre -

Emilio Garrido Alfonso, tinent de la guàrdia civil de la Comandància de Tarragona i cap de línia d'Ulldecona, trasllada a l'Ajuntament el següent telegrama:

«Por orden Autoridad Militar ordenará alcaldes hagan saber aparceros y propietarios que reparto cosechas deben hacerse con arreglo a contratos prescindiendo Ley aprobada Parlamento Catalán procurando que esta orden tenga mayor publicidad posible...» (II. 391, doc. 3).

La polèmica Llei de contractes de conreu quedava d'aquesta manera derogada. La dreta catalana i, concretament, els propietaris agrícoles, que havien vist en la llei aprovada pel Parlament català el 31 de març d'aquell any un possible atac als seus interessos, podien respirar tranquils.

Tarragona,
Ulldecona.

Al Sr. Primer Jefe de la Comandancia en telegrama de hoy me dice:

«Por orden Autoridad Militar ordenará alcaldes hagan saber aparceros y propietarios que reparto cosechas deben hacerse con arreglo a contratos prescindiendo Ley aprobada Parlamento Catalán procurando que esta orden tenga mayor publicidad posible en todos pueblos demarcación haciéndoles saber que de no cumplirse se procederá contra contraventores.»

Lo que tengo el honor de trasladar a V. rogándole la haga saber por bandos al vecindario.

Viva V. muchos años.

Ulldecona 16 de Octubre de 1934.

El Teniente.

Emilio Garrido Alfonso

Sr. Alcalde Presidente del Ayuntamiento de Ulldecona.

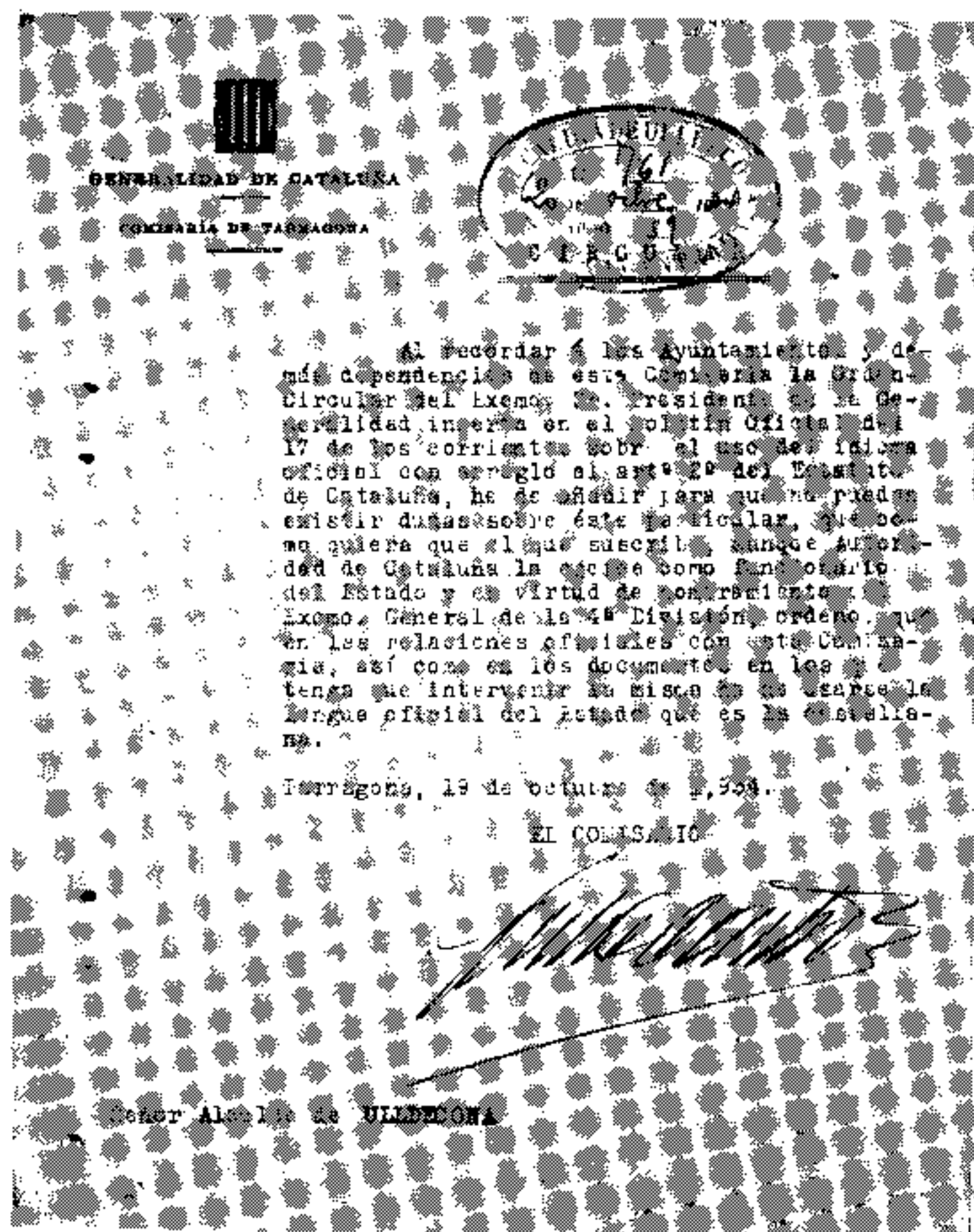
Carta del tinent de la guàrdia civil traslladant l'ordre de derogació de la Llei de contractes de conreu. Carta amb data 16 d'octubre de 1934.

Divendres 19 d'octubre -

Es rep a l'Ajuntament un ofici molt peculiar. Malgrat que la capçalera porta un escut català, figura en castellà la llegenda: «Generalidad de Cataluña», Comisaria de Tarragona. En aquest ofici el Sr. Comisario recorda «la Orden Circular del Excmo. Sr. Presidente de la Generalidad inserta en el B.O. del 17 de los corrientes (...) para que no puedan existir dudas sobre este particular» i ordena que «en las relaciones oficiales con esta Comisaría, así como en los documentos en los que tenga que intervenir la misma ha de usarse la lengua oficial del Estado, que es la castellana.» (II. 391, doc. 3).

Dimarts 23 d'octubre -

Emilio Garrido Alfonso, tinent de la guàrdia civil i cap de línia d'Ulldecona era nomenat nou delegat d'Ordre Públic per a la circumscripció d'Ulldecona, la Sénia, Santa Bàrbara, Alcanar, Godall, la Galera, Masdenverge, Freginals i Mas de Barberans. Com a nou jutge propietari i jutge suplent eren proposats, respectivament, José O'Callaghan i Martí (víctima de la repressió republicana el 3-10-36) i Florenci Guimerà i Lavega; i per a nou fiscal i fiscal suplent ho eren José

Ofici de la **Generalidad de Cataluña** ordenant que ha d'utilitzar-se la «lengua oficial del Estado, que es la castellana».

Hierro i Roé i José Guasch i Frigola, que ja havien ocupat amb anterioritat aquests mateixos càrrecs.

Dimecres 24 d'octubre -

El general de la 4a Divisió recalca que «*en todas las relaciones entre propietarios y aparceros han de regir los contratos actualmente convenidos, en la inteligencia de que por cualquier denuncia que reciba por incumplimiento de esta advertencia, aplicaré por desobediencia las sanciones del Bando de declaración del Estado de Guerra.*» (II. 391, doc. 3).

Altres cops s'insisteix en la polèmica Llei de contractes de conreu, que havia estat, com ja hem vist, un dels factors que van abocar Catalunya al conflicte d'octubre del 1934.

La Llei de contractes de conreu, que fou suprimida el mateix octubre de 1934, seria substituïda el 15-3-35 per la «*Ley de Arrendamientos Rústicos.*» Amb aquesta última, el propietari podia lliurement desnonar el conreador i deixar-lo sense terres. A la comarca del Montsià hi ha constància de 132 casos a Amposta d'arrendataris que patiren desnonaments, set a Masdenverge i un únic cas a Ulldecona. (19)

Dijous 25 d'octubre -

El tinent de la guàrdia civil i delegat de l'Ordre Públic a la localitat edita un ban on comunica que s'havia constituït a la vila la «*Agrupación de Acción Ciudadana*», per tal de garantir l'ordre a la població i radi. Aquestes forces seran considerades com a militars en servei actiu. Els components d'aquesta agrupació portaran les corresponents credencials i un braçalet blanc amb les inicials de l'agrupació i segellat. Quan estiguen de servei ho faran sempre en grup mínim de tres individus. També ordenava i manava «*por última vez a cuantos contribuyeron de forma directa o indirecta en el movimiento subversivo*», a l'entrega immediata d'armes i explosius, incendiaris o de gasos. Els que pertanien als antics sometents hauran d'entregar les armes, i si no ho fan seran considerats «*sediciosos rebeldes*».

També comunicava l'obligatorietat de sol·licitar una llicència especial per a tots els vehicles i viatges en què s'hagués de sortir de la població, exceptuant-ne els carros de la localitat en les seues feines quotidianes del camp. Un altre dels punts prohibia terminantment apropar-se des de les 6 de la tarda fins a les 7 del matí a les línies de ferrocarril, elèctriques, telegràfiques i telefòniques, així com a establiments públics, conduccions d'aigua, etc.

En el seu punt sisè el ban deia: «*No podrá celebrarse ninguna reunión, miting, conferencia o manifestación pública, ni aún las juntas generales ordinarias o extraordinarias de asociaciones o sindicatos, sin autorización escrita.*» (II. 391, doc. 3).

L'aparell repressiu ja funcionava a ple rendiment.

Aquest mateix dia 25, el cap d'empleats subalterns manifestava a l'alcalde i al secretari que en sortir al carrer aquell matí havia observat que en els llocs on s'acostumava a penjar pasquins havien estat fixats, aquella nit, uns *fulls subversius* de la Confederació Nacional del Treball (CNT) contra la pena de mort. Així, s'amonestà els tres serenos, Isidre Ausensi Alegria (dos anys més tard, el 8-8-38, seria víctima del franquisme a Vinaròs), Andreu Raga Segura (víctima dels republicans al Perelló el 3-10-36) i Josep Riba Ferré, per negligència i falta

de zel en el servei i per no interceptar ni identificar els autors. Dies més tard s'esbrinaria que els autors materials d'haver col·locat els fulls de la CNT havien estat Josep Maria Torrent i Verdiell, *Modesto*, i Josep Ferré Sancho, que van ser detinguts.

Divendres 26 d'octubre -

Els mecanismes repressius tornen a emprendre la seua tasca. Arriba a l'alcaldia un escrit del «*Regto. de Infantería núm. 18, Juzgado de Instrucción*» on es comunica que s'estan instruint diligències prèvies per tal d'esclarir la magnitud de la responsabilitat civil durant la passada revolta.

Dilluns 29 d'octubre -

L'alcalde i el secretari prenen declaració i s'aixeca la corresponent acta als testimonis directes dels fets que van succeir a la població la nit del 6 d'octubre: a Concepción Raga Guimerà com a encarregada del centre telefònic que va ser intervingut; a Manuel Roig Guarch com a oficial cap de l'Estació de Telègrafs; a Domingo García Vives, cap de l'Estació de ferrocarril; a Juan Monllau Valldepérez, factor de l'Estació de ferrocarril i, finalment, a Miguel Salvador Vallés, capatàs de via i obres de la Companyia del Nord de Ferrocarrils.

Dimarts 30 d'octubre -

La Comissió de Govern de l'Ajuntament va acordar d'obrir una subscripció popular a la població per recaptar cabals per premiar l'Exèrcit i cossos armats que van sufocar el moviment revolucionari.

Dia 6 de novembre -

Ha passat un mes des que es va produir l'inici dels Fets d'Octubre. En aquesta jornada, el Consistori ha omplit i ha tramès al capità jutge instructor de Tarragona la partida de naixement i certificació de conducta referent als detinguts de la CNT que van penjar els pamflets contra la pena de mort, els veïns de la població Josep Torrent Verdiell i Josep Ferré Sancho.

Dia 9 de novembre -

Es reparteix pel poble un pamflet imprès per la Impremta Montsià d'Ulldecona i signat per una «*Comissió Organitzadora*» dirigit a la solidaritat dels «ulldeconins» per tal de recaptar fons per engrossir la subscripció popular a benefici de la força pública, en agraïment pel seu brillant comportament durant el moviment revolucionari.

Dies 10 i 11 de novembre -

A l'imprès repartit en el dia anterior s'anunciaven, per al dia 10, uns solemnes funerals al Temple parroquial a la memòria de les forces públiques que van sucumbir i que havia d'oficiar

Ulldeconins:

Per l'Exèrcit, Cossos i Instituts Armats que tan heroicament han sabut dominar l'ona revolucionària defensant nostra benvolguda Espanya, en nom de les forces vives de la localitat, se us recaba el vostre ajut per a engrossir la subscripció oberta a sa favor per a premiar llur Honor, Valor i Abnegació.

Es reben donatius a l'Ajuntament.

Ulldeconins:

Un sentiment de germanor i humanitari al mateix temps, ens ha impulsat, interpretant amb seguretat els vostres enlairats i altruistes pensaments, a rendir pública i solemnement, el mereixcut tribut als nostres i herois soldats, comprenent sots aquesta denominació, no tan sols totes les jerarquies que integren el nostre valerós Exèrcit des de la més elevada a la més humil, sinó també a quants agents composen les distintes plantilles encarregades de garantir l'ordre públic; des de l'antic benemèrit i insubstituïble Institut de la Guàrdia Civil, fins les gallardes i modernes forces d'Assalt, que amb les de Carrabiners, Policia, Seguretat i Agents Municipals, romanent lleials als poders legitimament constituïts, han rivalitzat en heroïsme, contenint i aixafant la desmesurada ona d'anarquia, que amenaçava desfer per complert la nostra benvolguda Espanya, enfonsant-la en la més horrible de les desgràcies.

Etern descans per als qui van sucumbir valerosament en la crudel, aferrisada i horrible lluita (sense oblidar els qui, víctimes de ceguesa, sucumbiren també) elevant per això nostres pregàries reunits al nostre Temple Parroquial, en els solemnes funerals que se celebraran a les 9'30 del dia de demà i en els que s'encarregarà de l'oració fúnebre l'Illm. Sr. Josep Matamoros Canonge d'aquest Bisbat.

Manifestació pública, solemne i ostensible, de nostra admiració i respecte, per als herois de la Pàtria, germans nostres, que per defensar l'ordre i obediència; per al qual deuen formar tots els conveïns, sense distinció de classes ni ideologies, front a la casa Ajuntament després de l'acte religiós abans esmentat.

Suport i ajut, per a les vídues i òrfes d'aquixos esforçats i herois soldats que en aquelles hores de tanta gravetat, ens abandonaren per a sempre, i premi i recompensa per als qui, al seu costat i amb heroï despreci de la vida els seguiren per a salvar la Pàtria engrossant aixís la subscripció oberta a tal fi i que tan patriòtica acollida ha mereixcut a tots el pobles de la nostra benvolguda Pàtria.

Els qui posseeixin bens de fortuna, els conserven gràcies al sacrifici, mai prou agraït de la força pública; els qui tenen un medi de vida que els permet de viure sense privacions i «apuros», també deuen pensar que han estat exposats a perdre-ho tot; i els qui estimin el lloc on van néixer, també han de meditar el que hagués fós aquest poble pacífic de naturalesa, si la revolució hagués arribat a triomfar.

Com la força pública, ha estat la què ho ha salvat tot, just és que se li rendeixi un homenatge que estigui a tò, amb els seus mereixements i per això, se us invita i se us recaba que aporteu el vostre òbol amb la mida que les vostres forces us permetin, per a testimoniar d'aqueixa forma, el reconeixement als salvadors d'Espanya.

Ulldecona no serà una excepció, dintre d'aqueixes constants exaltacions de fervent patriotisme, i per això, confiem veure-us tots units, formant un bloc indestructible concórrer als actes anunciats per als dies 10 i 11 del que som, i aportant després el vostre òbol per a la subscripció nacional iniciada.

Del vostre patriotisme ho espera tot.

La Comissió organitzadora

9 novembre de 1934

IMP. MONTAÑA. A. ROYRA. - BILBAO

Josep Matamoros, canonge del Bisbat. El dia 11 una comissió, en la qual es trobaven persones «d'ordre», va procedir a voltar per la població per tal d'aconseguir fons per a la subscripció. Es van col·lectar un total de 1.013,10 ptes. A altres pobles de la comarca es van recollir les següents quantitats: a Santa Bàrbara 150 ptes., a la Galera 130,10 ptes. i a la Sénia 347 ptes.

Per altra banda, l'Ajuntament va fer un donatiu de cent pessetes a la crida d'ajut que, per escrit, va sol·licitar l'Ajuntament d'Oviedo al d'Ulldecona per reparar les destrosses causades pels revolucionaris d'aquella província. L'escrit fa la petició en els següents termes: «con motivo de la huelga revolucionaria iniciada el día 5 del actual que redujo en diez días a escombros una gran parte de la población y la ha arruinado económicamente de una manera absoluta, combates encarnizados en sus calles, bombardeos, incen-

dios de barrios enteros de los más florecientes, saqueo de comercios y casas particulares...»

Dia 23 de novembre -

L'alcalde, Pasqual Ruiz, sol·licita la col·laboració de Ramon Guarch Muñoz, fill d'Ulldecona i resident a Benicarló, perquè faciliti un motor amb el seu cos de bomba i canonada per traure l'aigua del pou de les Escoles, on s'havien tirat les bombes facilitades des de Barcelona. Segons l'alcalde, «el pozo en donde ha de instalarse el susodicho electromotor tiene una profundidad aproximadamente de unos treinta metros, y existirán aproximadamente unos 70 metros cúbicos de agua cuyo caudal precisa extraer». (II.391, doc. 3). Segons Albert Ferré, (20) «tras varios intentos infructuosos se prescindió de esta prueba judicial, que precisaba del concurso de un buzo».

Ampliació del ban del 6 d'octubre pel general Domingo Batet Mestres. Ban amb data 13 de desembre de 1934.

Dia 9 de gener de 1935 -

Al llibre d'actes de l'Ajuntament de la sessió del dia apareix la següent anotació: *«Es dona compte d'un comunicat de l'Excm. Sr. Comissari de la Generalitat a Tarragona en el que manifesta que l'Excm. Sr. General de la 4a Divisió, accedint a la instància signada per diversos veïns que denuncien l'actuació de diversos empleats municipals, ha acordat suspendre en llurs respectius càrrecs els empleats municipals (...) (4 noms)»*. Es tracta dels quatre que anteriorment hem vist. Queda demostrat el pes que tenia la Lliga dins de la Capitania General.

3.2. - Activitats de la guàrdia civil (línia d'Ulldecona)

A través d'una nota de despeses que recull les que es van produir a la vila amb motiu dels desplaçaments efectuats per la guàrdia civil en la realització de les seues funcions, hem pogut saber les activitats que va portar a terme aquell cos a nivell dels pobles de la comarca emmarcats dins la mateixa *línia*, amb cap a Ulldecona. Els viatges que hem considerat més interessants són els que a continuació us transcrivim:

Dia 8 d'octubre. Automòbil d'Antonio Viladot, 8 ptes. Va efectuar un viatge a Alcanar. Motiu: concentració guàrdia civil.

Dia 9 d'octubre. Taxi d'Àngel Sagristà Caylà, 8 ptes. Recollida d'armes a Alcanar.

Dia 15 d'octubre. Taxi d'Àngel Sagristà Caylà, 24 ptes. Recollida d'armes a la Sénia i quatre hores d'espera.

Dia 16 d'octubre. Taxi d'Àngel Sagristà Caylà, 30 ptes. Conducció d'un detingut a Tortosa.

Dia 19 d'octubre. Camió de Mateu Costa, 40 ptes. Recollida d'armes a Freginals i Santa Bàrbara i onze hores d'espera.

Dia 21 d'octubre. Camió de Mateu Costa Martí, 24 ptes. Recollida d'armes a la Galera.

Dia 23 d'octubre. Camió de Mateu Costa Martí, 24 ptes. Recollida d'armes a la Galera i Santa Bàrbara.

Dia 25 d'octubre. Taxi de Francisco Balagué Alfara, 30 ptes. Viatge a Tortosa per detenir un individu.

Dia 27 d'octubre. Taxi de Francisco Balagué Alfara, 100 ptes. Conducció de detinguts a Tarragona.

Dia 28 d'octubre. Taxi de Ramon Orero Cañada, 15 ptes. Desplaçament a Santa Bàrbara per sorprendre una reunió de la CNT.

Dia 3 de novembre. Taxi de Ramon Orero Cañada, 100 ptes. Conducció, juntament amb el taxi de Balagué, de detinguts a Tarragona.

Dia 9 de novembre. Automòbil d'Antonio Viladot, 17 ptes. Viatge a la Sénia.

Dia 10 de novembre. Automòbil d'Antonio Viladot, 20 ptes. Viatge a Godall, la Galera i Santa Bàrbara. (LI. 391, doc. 3).

El total dels desplaçaments realitzats per la guàrdia civil de la línia d'Ulldecona amb motiu dels Fets d'Octubre importaven 617 ptes., les quals l'Ajuntament va intentar cobrar a través de diversos estaments. Després d'un extens repertori de cartes creuades, amb data 15 de desembre del 1934, la comandància militar de Tarragona donava per tancat l'intercanvi de correpondència, tot dient que *«por tratarse de vehículos requisados y no contratados según me informa la Comandancia de la Guardia Civil, no procede satisfacerlos de acuerdo con las instrucciones del Excmo. Sr. General de la División»*.

3.3.- Els detinguts als vaixells Andalucía, Cabo Cullera i Manuel Arnús -

Les diligències prèvies pels fets succeïts a la vila s'inicien el 15 de desembre pel comandant jutge instructor de Tarragona, Juli Michelena, qui es va desplaçar a Ulldecona i va prendre declaracions a la Casa de la Vila pels fets derivats de la proclamació de l'Estat català en la nit del sis d'octubre. La causa instruïda fou la número 209.

Serien processats i citats a Tarragona el dia 17 de gener de 1935, per tal de llegir-los els càrrecs que contra ells havien estat formulats, els següents veïns (21):

Carlos Ollé Vericat, *lo Baratero*, de 38 anys, domiciliat al carrer Pietat núm. 21; Artur Tallada Roca, *l'Asbarder*, (22) de 28 anys, del carrer Major núm. 146; Tomàs Lluís Lázaro, de 24 anys, del carrer Major núm. 121; Agustí Forcadell Morà, *l'Alto*, de 22 anys, domiciliat al carrer Sant Antoni

De orden del Sr. Comandante Juez militar instructor de Tarragona, le comunico á V. que el próximo lunes, día 31 del corriente, de 10 á 12 de la mañana, deberá personarse en dicho Juzgado (sito en el Cuartel de Infantería de la citada población), para prestar declaración en la causa num. 209 que se halla instruyendo el Juzgado en cuestión; significándole que en caso de no poder asistir, deberá V. justificar los motivos que se lo impiden.

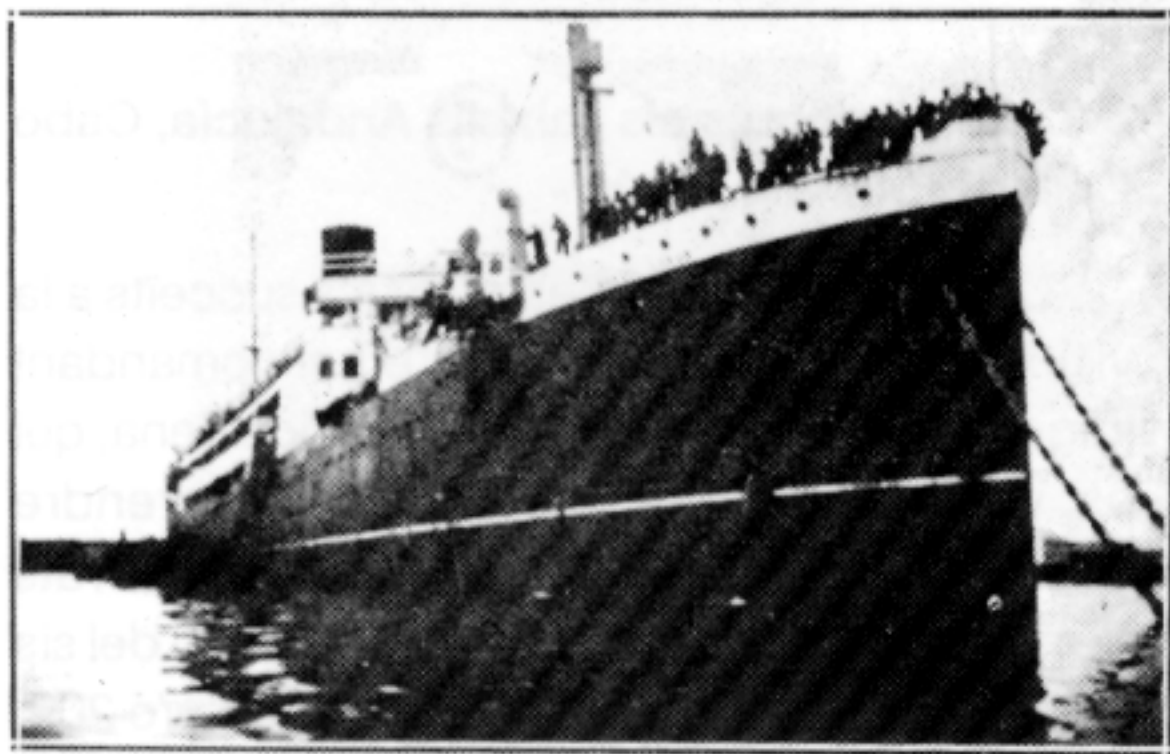
Lo que comunico á V. para su conocimiento y en cumplimiento de lo ordenado.

Ulldecona 28 de diciembre de 1934.

El Alcalde,

Carta citació per presentar-se a Tarragona a declarar. Causa núm. 209.
Carta datada el 28 de desembre de 1934.

núm. 11; Francesc Agramunt Sabater, *lo «niño»*, de 24 anys, domiciliat al carrer Llibertat núm. 2; Climent Castell Lafulla, *Fulla*, i Francesc Ortiz Verdiell, *Astrosson*, de 24 anys, domiciliat al carrer O'Callaghan núm. 80.

El vaixell Manuel Arnús ancorat al port de Tarragona

El dia 28 de gener de 1935 es va haver de nomenar un nou defensor per haver-hi renunciat el que tenien assignat. (22 bis) Tots ells van ser empresonats als vaixells ancorats al port de Tarragona: Cabo Cullera, Andalucía i Manuel Arnús.

Xavier Pujadas, en el seu llibre *Tortosa 1936-1939* dóna el total d'empresonats entre les dues

comarques del Montsià i Baix Ebre, que sumen 110 individus. Pel que respecta als empresonats d'Ulldecona, aquests foren 9. Vegem les xifres d'empresonats d'altres poblacions: Alcanar, 7; Amposta, 34; Mas de Barberans, 2; Sant Carles de la Ràpita, 7; Santa Bàrbara, 5 i Tortosa, 27. (23)

Pel que respecta als dos encausats pels fets dels pamflets subversius contra la pena de mort, els veïns Josep Maria Torrent Verdiell i Josep Ferré Sancho, hem pogut confirmar que, quant al primer, de malnom *Modesto* i domiciliat al carrer Calvari núm. 25, en l'expedient de classificació i reclutament dels mossos de la lleva del 1936 que es conserva a l'AHMU figura la següent anotació: «No se presentó. Fué representado por su padre José Torrent Capseta manifestando que su hijo se hallaba cumpliendo condena de doce años y un día de prisión menor en la Colonia Penitenciaria del Dueso (Santoña)». L'any 1938, quan les tropes franquistes ocupen Ulldecona, se li atribueix el ser milicià voluntari a les files republicanes. L'any 1940 en el recompte de quintes que fa el règim franquista el 25 de juny, se li tramita expedient de pròfug. (24)

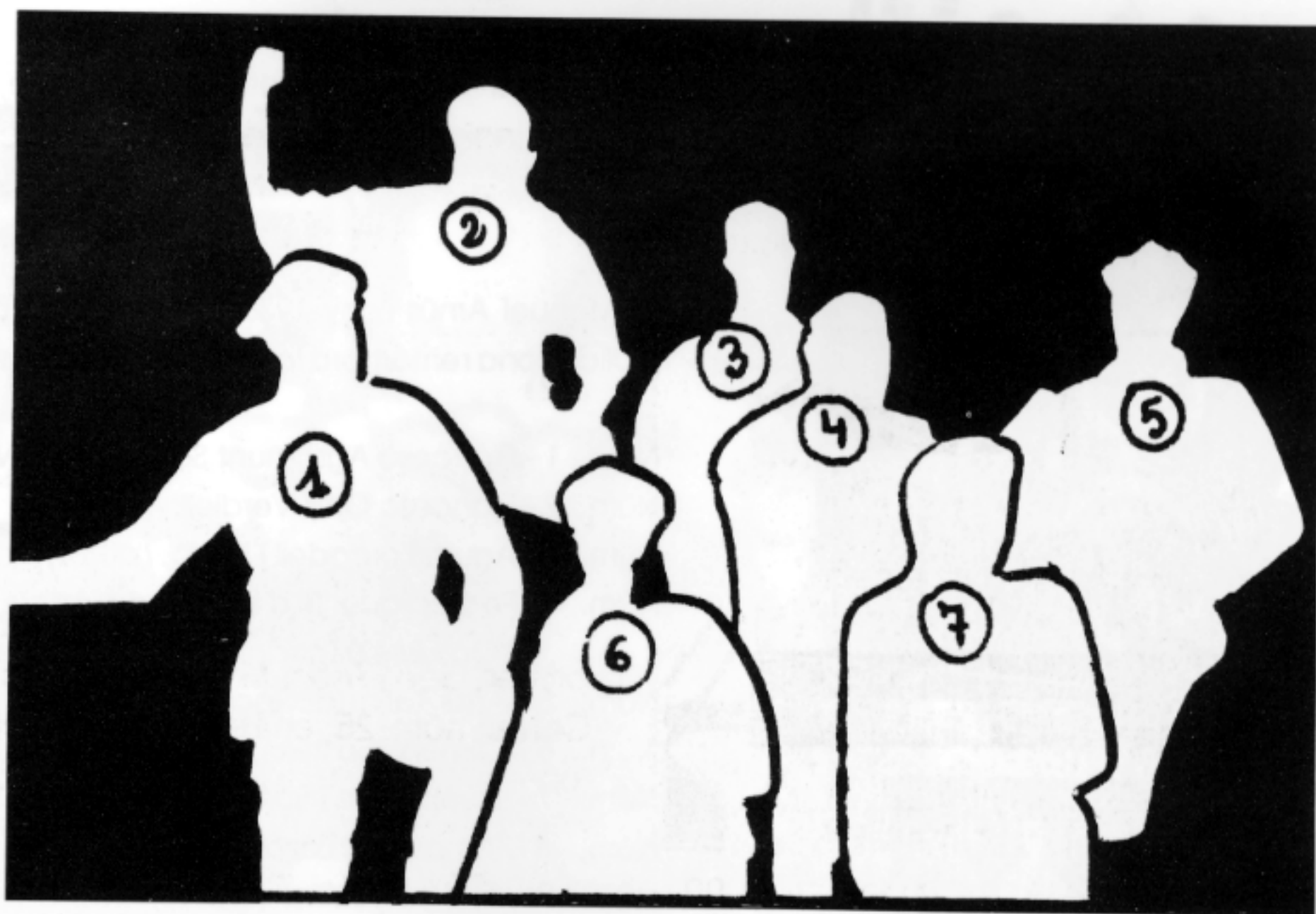

Foto de grup d'empresonats d'Ulldecona (reproducció del llibre de CAMPOS i TERRÉ, S.: *El sis d'octubre a les comarques*, op. cit., pàg. 242).

Núm. 1 - Climent Castell Lafulla, *fulla*
 Núm. 2 - Artur Tallada i Roca, *Asbarder*.
 Núm. 3 - Francesc Ortiz i Verdiell, *Astrosson*.
 Núm. 4 - Francesc Agramunt i Sabater, *lo «Niño»*.
 Núm. 5 - Agustí Forcadell i Mora, *l'Auto*.
 Núm. 6 - Carlos Ollé Vericat, *lo «Baratero»*.
 Núm. 7 - Tomàs Lluís Làzaro.

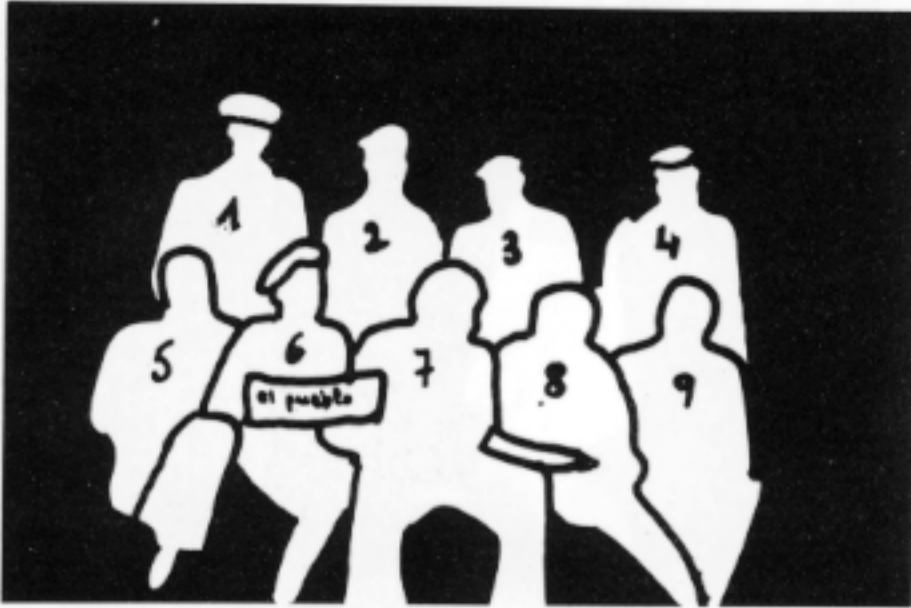
Foto del grup d'empresonats d'Ulldecona al Manuel Arnús. Tarragona, 17 de desembre de 1934.

Núm. 1 - Guàrdia d'assalt fill d'Ulldecona i de renom *Fesol*.
 Núm. 2 - Fill d'Ulldecona d'ofici pedrapiquer i resident a Tarragona. Va ser empresonat pels Fets d'Octubre en aquella capital. En desconeixem el nom.

Núm. 3 - Climent Castell Lafulla, *Fulla*.
 Núm. 4 - Guàrdia d'assalt germà de l'anterior.
 Núm. 5 - Francesc Ortiz Verdiell, *l'Astrosson*
 Núm. 6 - Tomàs Lluís Lázaro
 Núm. 7 - Agustí Forcadell i Morà, *l'auto*.
 Núm. 8 - Artur Tallada i Roca, *l'Asbarder*
 Núm. 9 - Francesc Agramunt Sabater *"lo Niño"*

Volem ressaltar la circumstància de l'encontre dels germans Castell Lafulla al vaixell, l'un com a presoner i l'altre com a guarda carceller.

(Foto cedida per Artur Tallada, l'únic supervivent del grup).

Al Manuel Arnús l'any 1936. Dos anys després, el grup d'Ulldecona rememora la seua anterior estada al vaixell.

Núm. 1 - Francesc Agramunt Sabater, *lo «Niño»*
 Núm. 2 - Francesc Ortiz Verdiell, *l'Astrosson*
 Núm. 3 - Agustí Forcadell i Morà, *l'auto*
 Núm. 4 - Pedrapiquer fill d'Ulldecona, encausat pels Fets d'Octubre a Tarragona. En desconeixem el nom.
 Núm. 5 - Artur Tallada i Roca, *l'Asbarder*
 Núm. 6 - Climent Castell Lafulla, *Fulla*
 Núm. 7 - Josep Ferré i Sancho, *Bajoca*
 Núm. 8 - Tomàs Lluís Lázaro
 Núm. 9 - José M. Torrent Verdiell, *Modesto*
 Núm. 10 - Carlos Ollé Vericat, *lo Baratero*

(Foto cedida per Artur Tallada, l'únic supervivent del grup).

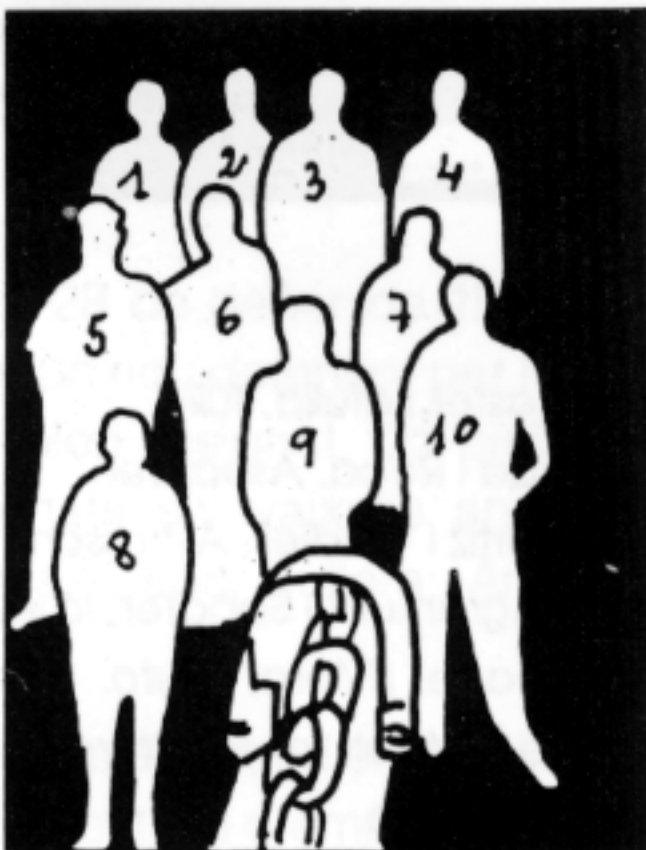

Foto del grup d'empresonats al Manuel Arnús el 17 de desembre de 1934.

Núm. 1 - Tomàs Lluís Làzaro

Núm. 2 - Agustí Forcadell i Morà, *l'auto*

Núm. 3 - Francesc Ortiz Verdiell, *l'Astrosson*

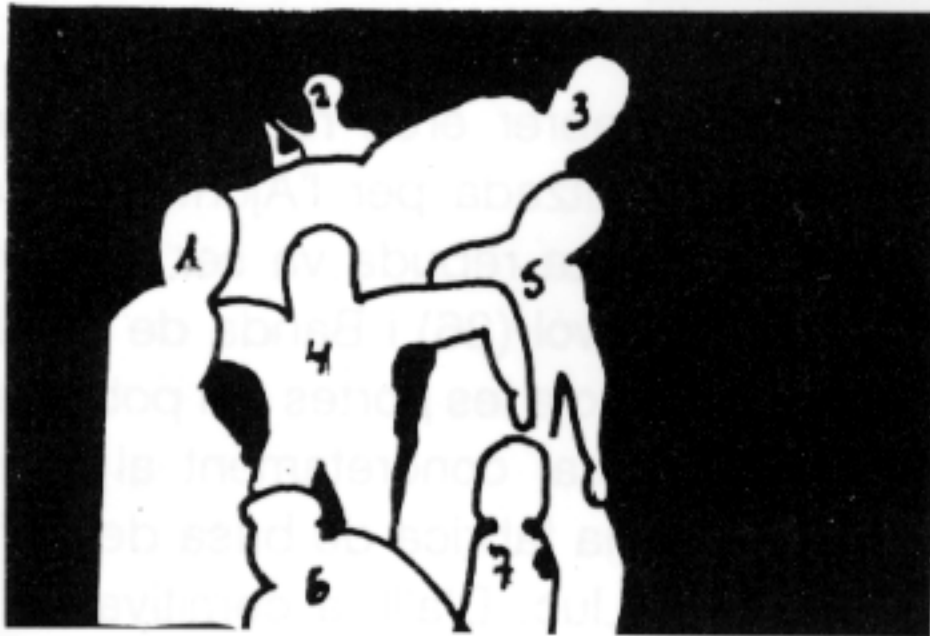
Núm. 4 - Artur Tallada i Roca, *l'Asbarder*

Núm. 5 - Francesc Agramunt Sabater, *lo «Niño»*

Núm. 6 - Climent Castell Lafaula, *Fulla*

Núm. 7 - Carlos Ollé Vericat, *lo Baratero*

(Foto cedida per Artur Tallada)

L'il·lustre músic català Pau Casals (al mig, amb indument i barret negres) de visita al seu germà, que es troba detingut al Manuel Arnús. Artur Tallada i Roca és el primer agenollat de la dreta.

(Foto cedida per Artur Tallada)

Sobre el segon encausat, Josep Ferré Sancho, *Bajoca*, no hi hem pogut trobar cap referència, només que vivia al carrer Sant Jaume núm. 14, que tenia 28 anys i que va ser voluntari pel bàndol republicà a la guerra del 1936.

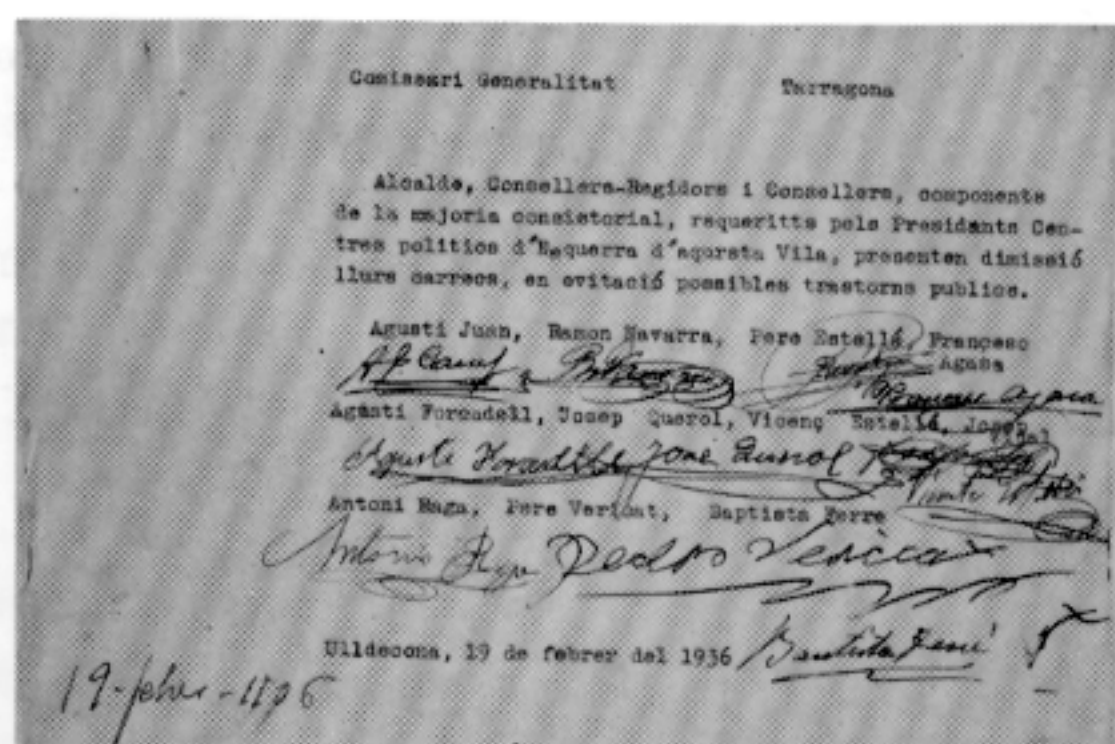
3.4.- Amnistia per als presos del 6 d'octubre.

Les esquerres havien perdut electoralment al novembre del 1933; al carrer, a l'octubre del 1934; però al llarg del 1935 l'opinió pública evolucionà a favor dels perdedors, a favor dels presos d'octubre. Tot ajudà a crear un clima emocional que afavorí l'esquerra.

Les eleccions legislatives del 16 de febrer del 36 donaren un triomf aclaparador del Front d'Esquerres de Catalunya (fora de Catalunya se'n deia Front Popular). Cinc mesos abans d'iniciar-se l'alçament franquista retornà la normalitat a la vida política catalana, començant l'alliberament dels presos dels Fets d'Octubre i restablint-se els ajuntaments legalment elegits el gener de l'any 1934.

A Uldecona, amb 1.368 vots, no es donà aquesta victòria del Front d'Esquerres. La candidatura de dretes, el Front Català d'Ordre, s'imposà a la localitat amb certa claredat -1.774 vots-. (25)

Malgrat aquest fet, el 19 de febrer de 1936 un grup de més de cinc-centes persones es dirigí a l'Ajuntament. Liderats pels veïns Josep Meseguer Galià (Esquerra Republicana de Catalunya), Just Ferré Borràs (radical socialista), Josep Sansano Montrós (socialista del PSUC) i Joaquim Morà Castells (Acció Catalana) en qualitat de presidents dels partits d'esquerres de la població, tots ells integrants del Front d'Esquerres, i juntament amb Pere Canalda Forcadell (Unió Republicana) i Baptista Ollé i Gavalda (radical socialista), es van fer càrrec de l'Ajuntament i «*bajo amenaza*» van obligar l'alcalde i consellers components de la majoria consistorial a signar aquest escrit: «*requerits pels Presidents dels Centres Polítics d'Esquerra d'aquesta vila presenten dimissió llurs càrrecs en evitació possibles trastorns públics - Ho signen els dimissionaris: Agustí Juan, Ramón Navarro, Pere Estellé, Francesc Agasa, Agustí Forcadell, Josep Querol, Vicenç Estellé, Josep Vidal, Antoni Raga, Pere Vericat i Baptista Ferré*» (ll. 391, doc. 4).

Dimissió de la majoria municipal a requeriment dels presidents dels partits polítics esquerrans.
Dia 19 de febrer de 1936.

El dia 25 de febrer eren rebuts amb una manifestació organitzada per l'Ajuntament els presos amnistiats. La rebuda va ser solemne, amb campanes al vol (26) i Banda de Música inclosa, i va tenir lloc a les portes del poble, a la carretera de Tortosa, concretament al primer *Placer*, davant de la fàbrica de brisa de Nofre, avui Hostal Sant Lluç. D'allí la comitiva es va dirigir al cafè *El Polvorín*, lloc de reunió de les esquerres locals, a la plaça de l'Estació. Amb gran entusiasme i afluència de públic, fou recitada una poesia per la jove Maria Roca Matamoros, *la Cataconya*. Lluïsa Vericat Doménech, *la Garrofina*, que hi era present, encara avui n'ha recordat unes estrofes:

«Allò que Sant Jordi empunya,
bandera de color blanc,
en l'escut de Catalunya
en quatre barres de sang.

En quatre barres la història
està escrita en lletres d'or
per saber-la de memòria
i gravar-la al nostre cor.» ../..

El 20 de març següent ja estava constituït un nou Ajuntament, quedant cobertes les places de consellers vacants pels elements esquerrans: Baptista Querol Vericat, d'ERC, víctima del franquisme a Vinaròs el 2-7-38; Miquel Muñoz Serra, *Tamboret*, d'ERC; Antonio Forcadell Mitjavila, *lo Podrit*, d'Unió Republicana; Miquel Forcadell Reverté, *lo Bollo*, radical socialista; Joaquim Ferré Querol, *Palomet*, d'ERC; Pasqual Ferré Sales, *Pasqualet*, i Juli Febrer Prades (aquest últim no va prendre possessió per residir a Reus).

AJUNTAMENT DE Ulldecona

Lliurament núm. 40

Pressupost ordinari del 1936

Capítol 13
Article 3
Epígraf 1

Concepte núm. _____

Tinent dels interessos comunals

L'Alcalde, Ordenador de pagaments del pressupost d'aquest Ajuntament.
AL DIPOSITARI DELS CABALS DEL MATEIX:

Documents
que acompanyen a aquest
lliurament

Serveixi's satisfer la quantitat de ouit

_____ pessetes
_____ cèntims

a en Baptista Verdiell, per voltejar les cam-
panes el dia 25 de març febrer amb
motiu de la manifestació organitzada
per aquest Ajuntament per a rebre els pre-
gos administrats d'aquesta vila; agosant
ent que s'acompanya

Retingui's els tributs corresponents, segons resulta de la
liquidació consignada al final.

I a virtut d'aquest lliurament, visat per l'Interventor i amb
el Rebut de l'interessat, li serà abonada en compte l'esmentada
suma, després d'haver-se'n pres nota en comptabilitat.

Ulldecona a 28 de Març del 1936
L'Alcalde,

LIQUIDACIÓ		Pessetes	Cts.
Import íntegro	Exceptuat		
	Subjecte a l' 1' 20%	800	
	Id. utilitats		
Utilitats	p. %		
Impost	p. %		
Líquid abonable		800	

VISAT:
L'Interventor,

REBUT,

Pres a nota en Intervenció i sentat amb el núm. _____ en el compte respectiu.

Sentat en la Dipositarla amb el núm. _____

Ordre de pagament al campaner Baptista Verdiell pel repic general de campanes el dia 25 de febrer de 1936.

Segons un informe de l'Ajuntament franquista d'Ulldecona que es conserva a l'AHMU amb data 26 d'abril de 1938, als pocs dies de l'arribada de les tropes nacionals «la primera preocupació del nuevo Ayuntamiento fue la de reponer inmediatamente en sus cargos a los Empleados Municipales que había destituido el Ayuntamiento anterior por

haberse distinguido a favor de la sublevación del 6 Octubre de 1934, destituyendo poco a poco a los empleados de derechas. Fue este Ayuntamiento el que expulsó del Hospital Municipal a las Hermanas Carmelitas que prestaban servicio de enfermeras, desmantelando a la vez la Iglesia que en el mismo existia».

Un altre informe franquista també conservat a l'AHMU, aquest del 2 de novembre de 1938, diu: «*Fracasada la sublevación del 1934, dimitieron de sus cargos y vivió tranquila la población hasta el 17 de febrero de 1936, en que no obstante haber perdido las elecciones en esta, se presentaron al Ayuntamiento otra vez los dirigentes de los Partidos del Frente Popular con un grupo de unos 500 partidarios en actitud tumultuosa y echaron a la calle al Ayuntamiento derechista, asumiendo el mando de la población*».

4. Conclusions

La declaració de l'Estat català per Lluís Companys el 6 d'octubre de 1934 fou una temptativa poc estudiada i amb escàs, per no dir nul, suport popular, que es va veure abocada inevitablement al fracàs al cap de poques hores.

Malgrat que els ulldeconencs, en els anomenats Fets d'Octubre, no sortiren pas amb les armes al carrer ni hi hagueren enfrontaments físics amb la guàrdia civil –cosa que sí que va succeir a la veïna Tortosa–, sinó que es limitaren a seguir la vaga general de manera pacífica, la reacció posterior de les dretes, en canvi, fou directa i esclafadora.

Abans de començar aquest treball pensàvem que havia d'haver-hi un lligam molt estret entre la repressió iniciada el 8 d'octubre i el fenomen posterior que vindria a partir del 19 de juliol de 1936. Ara creiem que hem pogut provar-ho. Hem pogut veure les crispacions socials existents a la població; hem vist una societat caracteritzada pel caciquisme i confrontada entre posseïdors i desposseïts, propietaris de terres i propietaris de la simple força de treball. Hem vist també uns antagonismes de classe que venien de molt lluny i que havien originat unes formes de consciència absolutament contraposades: dretes i esquerres, gent de missa i anticlericals. Unes mentalitats que s'havien anat distanciant cada cop més i que, arribat el conflicte de la revolta del 34 i la duresa de la repressió subsegüent, s'havien convertit en dos blocs inconciliables.

Xavier Pujadas, a l'igual de molts altres historiadors, qualifica la repressió que s'inicià als pocs dies de sufocada la revolta d'octubre del 34 de «*repressió desmesurada que perdurà durant*

setze mesos i accentuà violentament els antagonismes entre les dues forces tradicionalment oposades». (27) En arribar el 19 de juliol del 36 aquests antagonismes eren més profunds que els simplement polítics i havien esdevingut humanament viscerals i, en molts casos, personals.

Hem vist com, un cop sufocada la proclamació de l'Estat català de l'octubre del 1934, les anomenades dretes van iniciar una depuració dels elements esquerrans, materialitzada en una forta repressió política que comportà abusos personals de tota mena (destitució d'empleats municipals d'idees esquerranes, escorcolls domiciliaris, substitució del jutge i fiscal per personatges afins...).

Hem vist també una forta repressió física, amb la detenció i empresonament als barcos ancorats al port de Tarragona d'elements d'esquerra locals.

Seria a partir de febrer de 1936, com hem pogut veure, quan les esquerres van accedir d'una manera no massa democràtica al poder local (28). Un cop en el poder a l'Ajuntament, les esquerres van reaccionar d'una manera repressiva envers les dretes. Era l'inici de la contrarevenja, que encara s'agreujaria més i s'expressaria de manera violenta i agressiva a partir del juliol del 36. Fou un joc imparable de revenges i contrarevenges, un joc força perillós en el qual malauradament es va veure abocada de ple la nostra població.

Sense aquests antecedents que hem exposat no s'entendria allò que s'esdevingué després del 19 de juliol del 1936: la repressió revolucionària que es va abatre amb particular duresa contra els propietaris i contra l'Església, i les posteriors represàlies del franquisme, que van convertir la nostra població en una de les més castigades i amb més víctimes mortals en relació amb el nombre d'habitants. (29)

NOTES DE L'AUTOR

(1) CAMPOS i TERRÉ, S.: *El 6 d'octubre a les comarques*, Tortosa, Imp. Popular, 1935. Reeditada en facsímil per la Cooperativa Gràfica Dertosenca, Tortosa, 1987, ps. 32-33

(2) DOMINGO i SANJUAN, M.: *La Revolución de Octubre*. Barcelona, Llibreria Catalònia, 1935, p. 212.

(3) SALLES, A.: *La República i la Guerra Civil*, «Conèixer la Història de Catalunya», núm. 5. Ed. Vicens Vives, Barcelona, 1992, p. 63.

(4) VILAR, P. et al.: «El 6 d'octubre de 1934», dins *Història de Catalunya*, dir. per Pierre Vilar. Edicions 62, Barcelona, 1992, Tom VI, p. 381.

(5) FERRÉ, A.: *Historia de Ulldecona y su entorno geográfico*, Ajuntament, Ulldecona, 1983, p. 311.

(6) Suposem que Albert Ferré es vol referir a Aliança Obrera, grup que a Catalunya va encapçalar la revolta.

(7) CAMPOS i TERRÉ, S.: op. cit., p. 37.

(8) Baptista Fabregat, *Caradesena*, abans de 1934 havia treballat a Ulldecona com a xofer de l'automòbil de Ramonet, *lo Pubill*. Després de l'ocupació franquista d'Alcanar passa a exiliar-se. Es creu que va retornar formant part del maquis. Una nit va aparèixer pel bar del tio Samuel d'Alcanar, on va ser avisat del perill que corria. Quan abandonava la població en direcció a la serra del Montsià pel camí de les Calafes, es diu que va ser abatut a trets per membres del sometent armat. Aquest últim pun no l'hem pogut corroborar.

(9) FERRÉ FERRÉ, A.: op. cit. p. 311.

(10) Aquesta majoria era formada per forces conservadores de Lliga Catalana i tradicionalistes des del 14 de gener de 1934, data dels primers comicis locals un cop proclamada la II República espanyola.

(11) BLASCO, R.: «Els Fets d'Octubre al País Valencià», *L'Avenç*, núm. 30, 1980, p. 49.

(12) CAMPOS i TERRÉ, S.: op. cit. p. 40.

(13) Llibre d'actes de l'Ajuntament. Sessió del 17 d'octubre 1934. Full núm. 44. AHMU.

(14) CAMPOS i TERRÉ, S.: op. cit., p. 41.

(15) VINYES, R.: «Sis d'octubre, repressió i represaliats»; *L'Avenç*, núm. 30, 1980, p. 52.

(16) PUJADAS, X.: *Tortosa, 1936-1939*, col·lecció «Dertosa», núm. 29, Tortosa, 1988, p. 96.

(17) Hem fet un seguiment dels tretze personatges que signen aquesta carta i hem pogut comprovar que, arribat el 19 de juliol del 1936, dos d'ells van ser abatuts a trets, víctimes de la repressió a la rereguarda republicana. Uns altres vuit van ser empresonats als vaixells del port de Tarragona.

Figuren tots ells a les llistes de «caballeros cautivos» i «caballeros inmolados» que facilita MONLLAO PANISELLO, J.: *Tortosa, 1936-39 -Estampas de Dolor y de Sangre - Apuntes histórico-críticos del salvajismo judaico-soviético-marxista*, Tortosa, 1941. Estem convençuts que aquesta carta va ser causa directa i motiu de revenja.

(18) CAMPOS i TERRÉ, S.: op. cit., p. 71.

(19) Les xifres comarcals són de PUJADAS, X.: op. cit. p. 100. Pel que respecta al cas d'Ulldecona, al lligall núm. 391, doc. núm. 3 de l'AHMU hem trobat la desavinença entre el mitger José Reverté Ferré i la propietària Ana Guàrdia Navarro. El mitger al·legava: «*Hará unos ocho años, la vecina en cuestión me dió en aparcería las fincas de su propiedad para que cultivara las mismas a medias. A primeros de 1930 me requirió para que les entregara dichas fincas, pues quería entregarlas para su cultivo a otro aparcerero, accediendo a dicha petición, a excepción de una parcela de una finca sita en la partida "Carreteres", que el que suscribe plantó de viña. La referida parcela continuó cultivándola y entregándole la porción de la cosecha que le corresponde a la propietaria, por no avenirse la misma a indemnizarme por los gastos realizados al cambiar el cultivo de la referida finca*». José Reverté i Ferré, de l'*Aurosia*, seria l'únic afectat pels desnonaments a Ulldecona.

(20) FERRÉ i FERRÉ, A.: op. cit., p. 311

(21) Aquesta llista de noms dels nostres veïns apareix també al llibre de CAMPOS i TERRÉ, S.: op. cit., p. 121.

(22) Artur Tallada Roca, *l'Asbarder*, en una entrevista d'última hora realitzada el 28 de març de 1993, ens comenta l'anècdota que trobant-se empresonat a Tortosa, amb l'ajut d'un rodet de fil i un troç de carn, va aconseguir fer entrar entremig els barrots, un gat jovenet de color blanc. Es va encapritxar d'ell i sempre li anava enmig dels peus. En sortir alliberat se'l va emportar a casa i el cridaven pel nom de "sis", evocant d'aquesta manera els Fets del Sis d'Octubre.

(22 bis) Artur Tallada Roca, (alcalde des del 18 de gener fins al 17 d'abril de 1938), ens explica en una entrevista realitzada el 28 de març de 1993 que, més que renunciar, el que va passar va ser que l'advocat pretenia cobrar-los una quantitat abusiva. El nou advocat defensor va ser Josep Andreu i Abelló, diputat al Parlament de Catalunya (1932-1936 i 1980-1984), diputat a Madrid (1977-1979), senador (1979-1982) i president de l'Audiència i del Tribunal de Cassació de Catalunya (1936-1939).

(23) Les llistes nominals d'empresonats de totes les poblacions de la província es poden trobar a CAM-POS i TERRÉ, S.: op. cit., ps. 106 a 123.

(24) El seu pare, José Torrent Capseta, de 50 anys, pagès, militant d'ERC, vidu i membre destacat de l'Orfeó Montsià, fou executat al «garrot» per la repressió franquista a Vinaròs el 9-07-38. Aquest procediment d'executar una persona, juntament amb la pena de mort, havia estat suprimit per la II República l'any 32 i Franco el restablia el dia 5 de juliol de 1938. Resulta curiós notar com als quatre dies justos d'haver estat restablert aquest mitjà d'execució ja s'utilitzava a Vinaròs amb un veí nostre.

(25) Diari *El Pueblo*, Tortosa, 18 de febrer 1936, núm. 4.428, p. 2.

(26) El campaner Baptista Verdiell va cobrar de l'Ajuntament 8 pessetes per aquest repic general de campanes, segons un rebut que es conserva a l'AHMU.

(27) PUJADAS, X.: op. cit. ps. 89 a 105.

(28) Recordem que a la nostra vila la Lliga Catalana –únic partit català de dretes– juntament amb els tradicionalistes, havia derrotat en totes les eleccions celebrades els partits d'esquerra.

(29) Segons les nostres dades, van ser 24 els elements de la dreta local víctimes mortals de la repressió a la rereguarda republicana. Per l'altre costat, hem comptabilitzat la xifra de 21 com a víctimes de la repressió franquista a la població.

El total de víctimes mortals de la repressió per ambdós bàndols és de 45 veïns. Coneixent la xifra d'habitants, que era de 6.084, deduïm que l'índex de repressió fou del 7,4 per mil, xifra que depassa amb escreix, com podreu comprovar, la mitjana de Catalunya (4,1 per mil) i la del Montsià (3,5 per mil). Aquests dos últims percentatges els hem extret de SOLÉ SABATÉ, J.M. i VILLARROYA FONT, J.: *La repressió a la rereguarda de Catalunya 1936-1939*, Pub. Abadia Montserrat, 1989, i també a SOLÉ SABATÉ, J.M.: *La repressió franquista a Catalunya 1938 -1953*, Edicions 62, 1985.